

סקירת ספרים

העיתונאי כביוגרף וכהיסטוריון

שלמה אהרונסון

שבתי טבת, **השנים הנעלמות והחור השחור**, דביר, תל-אביב, 1999, 374 עמודים

מבוא

שנים רבות מפרסם שבתי טבת ביוגרפיה רבת-כרכים של דוד בן-גוריון. כביוגרף רשמי, טבת נוקט זהירות וארכנות המזכירות את מרטין גילברט והביוגרפיה הענקית שלו על צ'רצ'יל, אשר כרכיה הרבים מונים אלפי עמודים. גילברט סיים זה מכבר את מלאכת הענקים שלו, ואילו טבת עודנו בעיצומה. שניהם מודעים היטב לעושר השמור להם לרעתם שכן מדובר במספר האינסופי של המילים והמעשים שהשאירו גיבוריהם אחריהם. גילברט פתר את הבעיה לכאורה בכך שהניח לצ'רצ'יל לדבר מעל דפי ספרו כמעט ללא הגבלה. הוא סבר שמוטב להימנע מקיצורים ככל שניתן, ולפרוש לפני הקורא את שהשאר צ'רצ'יל בכתובים: את שהיה ידוע בשעתו וגם את שהיה סמוי מן העין, את הבטחתו לכתוב כך נפרד על צ'רצ'יל והשואה לא קיים גילברט עד היום, אולי משום שלא מצא בגנוזים די תיעוד בפרשה כאובה זו. לעומת זאת, טבת מספר לנו כי למרות אורך יריעתם של הכרכים שפרסם עד כה, הוא נאלץ, מחמת 'צו הקיצור', להניח הצדה פרקים בחייו של בן-גוריון, ובראשם הפרק הנוגע בשואה, כמו גם אפיון של מנהיגותו בכללה. לכן ביקש למלא את החסר ככל שניתן בכרך נפרד, המונח עתה לפנינו.

'החור השחור'

ספר זה עוסק לא רק בבן-גוריון ובשואה, ובפולמוס עם מבקריו של 'הזקן' בסוגיה זו, אלא יש בו עוד כמה שערים. אחד השערים מנסה לתמצת את מנהיגותו של בן-גוריון מתוך כרכי הביוגרפיה שפורסמו עד כה (קנאת דוד), ולהסביר את עיקרי מדיניות החוץ והביטחון שלו עד להקמת המדינה. שערים אחרים פורסמו בשעתו בנפרד בכתבי עת שונים ובעיתון הארץ, ובהם פרשיות מימי לח"י ואצ"ל והמאבק בין התנועה הרוויזיוניסטית לארגוני החזית שהיו מזוהים עמה או פרקו את עולה ויצאו לדרך משלהם.

כל הספר, בדומה לכרכי הביוגרפיה עצמם, מדגים את קשייו של ביוגרף בעל רקע עיתונאי הבא להעמיק בסוגיות היסטוריות המחייבות קונצפטואליזציה מתאימה וידע היסטורי מעמיק. הדבר בולט במיוחד בפרק העוסק במנהיגותו של בן-גוריון, ובו חומר גלם עובדתי שפורט כבר בכרכי הביוגרפיה, וכן דיון בכמה מתכונותיו, בראש ובראשונה הבקיאות שרכש בן-גוריון בעניינים שהיה מופקד עליהם וחוש ה'נבואה' או החיזוי ההיסטורי שהצטיין בו. לדעתי, אין בפרק זה העמקה ראויה בתכונותיו של בן-גוריון כמוצר של מה שכינתי במקום אחר בשם 'הרנסנס הציוני'. דהיינו, אין למחבר יכולת להעמיק בתוכן האינטלקטואלי וברכיבים התרבותיים-היסטוריים שבן-גוריון ובני דורו הביאו עמם ארצה, והוא עוסק רק בביטוייהם החיצוניים במסכת פעילותם הענפה.

הדיון בשואה מאכזב שבעתיים, מכיוון שטבת בא לדון בסוגיה רגישה ביותר, שהקדיש לה בשעתו ספר פופולרי באנגלית, ודומה שהוא שב ומפתח כאן כמה מעיקריו. אולם מה שטבת מכנה 'החור השחור' ביומניו של בן-גוריון ובמקורות אחרים שאינם זמינים, על מהלכיו של בן-גוריון בעת ההיא – שמא משום שמהלכים של ממש לא היו אפשריים כלל באותה עת אפלה – מבוסס על עבודותיהם של היסטוריונים בני-סמכא כמו יהודה באואר ודינה פורת. תרומתו של טבת היא עיתונאית-פולמית. נטייתו להכתיר תקופות וזמנים בכותרות עיתונאיות כמו שעשה בביוגרפיה קנאת דוד (ג: הקרקע הבוער)¹ ובכרך מיוחד אחר על פרשת לבון, קלב"ן (דהיינו 'קליפת בננה')² מצטמצמת כאן לכינוי 'החור השחור' שזימן לנושא דיונו. לכן מוטב שהקורא המעוניין יפנה במישרין למחקריהם של באואר ושל פורת, ולתוספותיהם.

בפרק הקרוי 'ימי שואה' טבת עוסק בכמה עניינים, ובהם ב'תוכנית אירופה' של הרב החרדי מיכאל דב בר וייסמנדל, שטען בשעתו כי היה בה פתח להצלה רבתי מן השואה, אילו נענו הציונים ויהדות העולם החופשי לתוכנית הכופר שיוזם בשיתוף עם דיטר וסליצ'ני, אחד מסגניו של אדולף אייכמן עצמו. טענותיו של וייסמנדל הפכו לשור נגה בקרב משמיצי הציונות החרדיים, שנטפלו בעניין זה לשליח ההצלה נתן שוואלב שישב אז בז'נבה, כאילו חיבל שוואלב בתוכניתם או התעלם ממנה. והנה שוואלב היה דווקא שותף לאמונתם כי אילו נתנו בידו המוסדות היהודיים והציוניים כספים רבים הרבה יותר משהעמידו לרשותו היה ניתן להציל רבים מאוד, ובשמחה היה עושה זאת עם הרב וייסמנדל המנוח, שישב אז בברטיסלבה. טבת מקדיש מקום רב לטענתו זו של שוואלב, שממנה נובע כי אכן היו מחדלי הצלה בשל היעדר מימון מתאים.

אולם בהיעדר הכרה מעמיקה של מהלכי הנאצים עצמם, של מהלכי בעלות-הברית ושל הציונים, אין ביכולתו של טבת להתחקות אחר עדויות חלקיות ששאב מנתן שוואלב, ולאמת אותן. סוף דבר: למחקר מסוג זה דרושה הכרת הארכיונים והתיעוד הישן והחדש. מחקר כזה יוכיח כי תוכנית הכופר של וייסמנדל-שוואלב היתה חלום באספמיה. לא היה בדעתם של

1. שבת טבת, קנאת דוד, ג, הקרקע הבוער, ירושלים 1987.

2. שבתי טבת, קלב"ן, תל-אביב [ח"מ] 1992.

הנאצים לנהל שום משא-ומתן רציני על יהודי אירופה בשיא השואה, ואפילו לא בסוף מלחמת העולם. ויסליצ'ני הוליך את הרב וייסמנדל שולל. כדי להבין זאת חייב ההיסטוריון לדעת את השפות הנדרשות למחקר כזה, ובראשן גרמנית, ולהכיר את הארכיונים שמדובר בהם לפני שהוא נפגש עם עד בן-התקופה, בעל עניין, כמו נתן שוואלב, בין שהסכים עמו ובין שלא.

בשער הקרוי 'אסיף' טבת עוסק בסוגיה רגישה אחרת - הטרנספר של ערביי ארץ-ישראל כמוזימה ציונית נושנה, כפי שטוענים אויבי ישראל ופוסט-ציונים למיניהם כיום. שער זה מתחבר בדברי הפולמוס שלו אל שער קודם נגד תום שגב, אחד הבולטים שבפעילונאים הפוסט-ציונים. גם כאן ניכרת חוסר בקיאות בארכיונים השונים שנפתחו לא מכבר - ממוסקבה ועד וושינגטון, שהעיון בגנזיהם היה יכול לשבח את ההתנהגות הציונית כלפי ערביי ארץ-ישראל לשלביה בתמונה היסטורית רחבה הרבה יותר, שתשתיתה צריכה להיות ניתוח מהלכי הערבים עצמם, מהלכי בעלות-הברית, ומהלכי הנהגת היישוב בקונטקסט רחב זה.

בעיית המקורות

עיתונאי הכותב ביוגרפיה יכול להצטיין בכך שיהפוך את אוקיינוס המילים שהשאירו גיבוריו אחריהם - או את היעדרן בסוגיות רגישות - לאפיונים צבעוניים, חיים, נושמים, של אישים אלו. אם הוא בן-התקופה, ייתכן שדווקא הוא ישיכיל להחיות ולנתח את מהלכי ההנהגה ואת תגובות הציבור בזמן שהכיר. אם מדובר בזמנים שלא הכיר ובמקורות שאין הוא יודע על קיומם או שאין הוא יכול לעשות בהם שימוש בשל היעדר שליטה בשפות הנחוצות, ייתכן שייקלע לוויכוח חסר תכלית עם בני-זמננו המבקרים את ההנהגה דאז. מניעיהם של אלה הם לרוב פוליטיים ממילא. ניהא להם שיתקיף אותם ביוגרף רשמי כביכול, שאיננו היסטוריון במלוא מובן המילה. ויכוח כזה יש אפוא להשאיר להיסטוריונים, שלרשותם הידע, השפות הנדרשות, המקורות, הזמן והפרספקטיבה הנדרשים לניהולו של ויכוח כזה. יתר-על-כן, יעקב טלמון המנוח היה נוהג להזהיר את תלמידיו מפני 'איסוף בולים' - גודש של פרטים שהיסטוריון מתחיל או חובב עשוי להיקלע לאיסופם, מבלי שיראה את היער כולו. בכרך זה הצליח טבת הן לאסוף בולים בפרשיות שונות הן להחמיץ את היער כולו. החמצת היער נובעת מן הסתם מהמונופולין שנטל לו הביוגרף הרשמי על גיבורו. משום כך הוא נמנע מלהיזקק לעבודותיהם של אחרים שבאו אחריו או מזכיר אותן בשולי הערות השוליים שלו. כך עשה לספר חץ בערפל³ של טוביה פרילינג, מחקר יסוד בן שני כרכים על בן-גוריון והשואה שיצא לאור כשנה לפני פרסום ספרו זה של טבת. את חץ

3. טוביה פרילינג, חץ בערפל: דוד בן-גוריון, הנהגת היישוב ונסינות הצלה בשואה, קריית שדה בוקר

בערפל, הבנוי על מקורות ראשוניים הסותמים במידה רבה את 'החור השחור', טבת מאזכר כעבודת דוקטור אלמונית.

היעדר מקורות ראשוניים בספרו של טבת - מהם שפרסם פרילינג לראשונה - מטיל צל כבד על כל טיפולו בשואה, שכן אילו עבד בארכיונים האמריקניים, הגרמניים, הבריטיים והציוניים שנפתחו בשנים האחרונות אף היה משתחרר מצלם וממסקנותיהם הראשוניות של חוקרים נכבדים, כמו באואר ופורת, במקום לתמוך בהם את יתדותיו. המקורות הללו מציגים את השואה כמלכוד ללא מוצא, שהיהודים נקלעו לתוכו במהלכה של מלחמת העולם השנייה - עם־לא־עם שנמחץ בין הפטיש הנאצי לסדן של בעלות־הברית, אשר ראו בו ובאסונו עניין צדדי, בעייתי, מטריד ונוגד את מטרותיהן.

טוביה פרילינג מראה כי למרות זאת עשה בן־גוריון מאמצים נואשים - כל מאמץ שהיה אפשר ולא היה אפשר להעלותו על הדעת - כדי להציל יהודים מן המלכוד הזה. לי נראה שבן־גוריון הכיר את הגיונו של המלכוד מעט מעט, ולמד ממנו להתנגד לו ביתר־שאת, ועם זאת להכיר בבית פנימה בחומרת צרתם של היהודים. הוא ביקש ליצור כאן איכות אנושית חדשה, כפי שהיה מקובל על בני דורו מלכתחילה, אך גם לתת בידי איכות חדשה זו כלים וכוח לעמוד באסון שהציונות ניבאה אותו מראשיתה, בלי להביא כליה נפשית ומעשית על חלקו ששרד או נתקבץ כאן. אין מדובר אך ורק בהפיכת האסון למנוף של כוח, כפי שטבת מדגיש בכתביו השונים, אלא היתה כאן הכרה עמוקה, תובענית, מוסרית־פוליטית בדרישתה של הציונות מן היהדות שתתחדש, שתשתנה, שתשתפר - דווקא משום שנבואתה נתגשמה באורח הנורא ביותר בשואה.

מצבם של היהודים, שגם בשיא השואה נחשבו לעם־לא־עם מוזר ויוצא־דופן, נושא לחשד ולהתרחקות, שמא תחשב המלחמה העולמית חלילה ל'מלחמה יהודית', חייב נקיטת שורה של צעדים מידיים והפקת לקחים לעתיד לבוא. אחד מהם היה 'הסוון הגדול' שטבת נוגע ולא נוגע בו בפרק הקרוי 'צומת פריצקר'.

'היהודי החדש'

עומקה של הציונות הבן־גוריונית יש לחפשו בתערובת של ביקורת עצמית ושל ניסיון להשביח את היהודים על־ידי שינוי פנימי ופעולה כלפי חוץ. הציונים בני העלייה השנייה היו ביקורתיים כלפי עמם, ככל שהתגאו בו, ושללו ביקורת של אחרים עליו. מבחינה זו היה בשואה לא רק אסון איום גם פוליטיזציה של מה שהיה חרות על הקיר מראשית ימיה של הציונות: שילוב של אמונות ודעות בקרב הגויים, של דימויים ושל אינטרסים, שיביאו כליה על יהודי הגולה כפי שהחניקו והעלימו את יהודי ברית־המועצות. במקרה הסובייטי, לא היה אפשר בשעתו לעשות מאומה, שכן היה מדובר במסך ברזל שלא ניתן לחדור בעדו אלא רק לקוות שבבוא העת יחליד ויתפורר, כפי שבן־גוריון אכן האמין כל ימיו. אמונה זו כשהיא לעצמה יש בה כדי לזרוק אור על התכנים התרבותיים־מוסריים שהפעילו את האיש מנעוריו.

אך כאשר היה מדובר בעליית הנאצים ובשקיעת מעמדם של היהודים במערב בעת ובעונה אחת, לפנינו לכאורה דבר והיפוכו. במקום שייזעק העולם לתמוך ביהודים בצרתם הנוראה ויכיר בפתרון הציוני כמוצא מוסרי-מעשי מצרה זו, אטם העולם את אוזניו וטמן ראשו בחול. אחת הסיבות המכריעות לכך היתה האתגר הנאצי עצמו, שבעלות-הברית התמקדו בו ונתנו לו עדיפות עליונה רוב רובה של המלחמה. שנית, כפי שאמר בן-גוריון בשיא השואה, הגרמנים הפכו לחיות טרף ולא היתה דרך לשנותם. לדבריו, המערב חשש מדימויה של המלחמה כ'מלחמה יהודית' אם ייזעק להציל את היהודים, ומטעם זה לא נזעק. כיצד אירע שהעם היהודי נקלע לדימוי קטלני כזה? ובכן, הציונות הכירה באנטישמיות כשגיונם הבלתי-מוצדק של הגויים וכעוול היסטורי שאין להשלים עמו, ולעומת זאת סברה שהיו לגויים סיבות להתייחס ליהודים בגלותם כפי שהתייחסו מחמת תכונות שליליות שהם אימצו בהיותם בגולה. מכאן שאחד מלקחי התסבוכת האיומה שנוצרה במלחמת העולם השנייה היה שיש ליצור ככל הניתן 'יהודי חדש' בארץ-ישראל ולא רק להכות באוויר מול עולם ומלואו. חובתה של הציונות היא לא רק לפעול בקרב הכוחות הזרים ככל שתוכל, אלא להביא לשינוי אמיתי באורח חיי העם ובתכניו. שינוי כזה לא חייב קבלת מרות של המנהיגות הנבחרת לשם ביצוע מדיניותה גרדא, אלא גם כדי שישתחררו היהודים מהרגליהם בני אלפי השנים וילמדו לשלוט בעצמם מתוך קולגיאליזם, סולידריות, ומימוש ערכי שוויון ואחוה ביניהם.

היהודים נקלעו למלכוד כפול: מצד אחד, העולם גילה רגישות עצומה כלפי העם הזה; מצד אחר, העולם גילה אטימות ואדישות כלפי אסונו בשיא השואה. הרגישות והאטימות הזינו זו את זו. רגישות זו נבעה מדימויים שליליים ואף ממעשים שליליים של יהודים בתנאי הגולה. בארצם היה על היהודים להיחלץ לא רק מן הדימוי אלא גם מתכונות וממנהגים פרי הגלות: אורח חיים נצלני לעתים, רטוריקה גסה ואלימה, רדיקליזם צדקני, ובכללו ביחסים שבין יהודים לבין עצמם, פיצול פנימי ממאיר, חוסר כלים מוסכמים לשתוף-פעולה פוליטי – וזאת בשעה שהגויים ראו בהם דווקא גוף נפרד ומאוחד המאיים להשליט את האינטרסים הפרטיקולריסטיים שלו על תבל ומלואה באמצעות סניפיו הקיימים בכל אתר ואתר. הציונות היא אכן תרופה מעשית יחידה למצב זה – כפי שתמיד היתה. ועם זאת אירע האסון הנורא הזה שהיא הזתה עקרונית את סכנותיו מראש. השואה חייבה אפוא מהלך כפול: מלחמה באדישות ומאבק בחומת האטימות של המערב בסיועם של יהדות ארצות-הברית והסידי אומות העולם כדי להביא להקמת מדינה יהודית כפתרון לבעיה היהודית עוד בעיצומה של המלחמה ולקלוט בה מיליון יהודים מיד. מצד שני נתחייבה שורה של מהלכים פנימיים שנבעו ממצבו הפנימי של יישוב מפוצל ומפורד, מוכה אימה, אך גם שרוי בשגרה מדומה, ללא מוסדות נבחרים מאז אמצע שנות השלושים: בחירות 1944, שיצרו תשתית שלטונית לקבלת החלטות; הכנות למלחמה בערבים שלא יהיה מנוס ממנה; חיזוק ההתיישבות; הסוון שנטרל מיעוט שסירב להכיר ברוב ובגופי השלטון שלו; ודגש בלתי-פוסק על שינוי פנימי – גיוס האדם היהודי בארצו למפעל של חלוציות ושוויון. מכאן שהמאבק על המדינה לא היה רק פוליטי וחיצוני; דובר ביצירתה של איכות חדשה

דווקא מול הזוועה והאימה של התקופה היא. יצירתה של איכות זו היתה מטרתה של תנועת העבודה על פלגיה מראשיתה. ואולם, תנועת העבודה פעלה בשנות העשרים והשלושים בתנאים אחרים: לכאורה היה לה זמן, שהלך ונתקצר עם עלייתו של היטלר לשלטון, ופלגיה השמאליים עסקו בחינוכם וביישובם של מעטים נבחרים. השואה הפכה כל זאת לנחלת העבר וחייבה מהלכים מידיים, דרמטיים, מגייסים, ועם זאת לא אלימים כלפי הבריטים והערבים. היא חייבה יצירת מערכת פנימית שתספוג את הזעם ואת הייאוש שחוללו השואה ומנהגו של העולם ביהודים ותמנע ניהיליזם ואנרכיה. יש שראו ביצירתה של מערכת כזאת בעיצומה של מלחמת העולם 'פוליטיקה' קטנונית, 'פלסטינוצנטריות' ומחדל הצלה בזמן השואה.

בפעילות זו הפנה בן-גוריון, על-פי דרכו, את רוב היישוב לעשייה חיובית: לבניין ולגיוס, לא להתמכרות לייאוש מן העולם. בתוך הזוועה נותרה כאן אמונה בלתי-מעוררת באדם כחלק מן התוכן היהודי-הומניסטי של המנהיג. סירוב לבנות עם על ערמות השלדים של בניו הנרצחים.

אולם כדי להיראות אובייקטיבי, ברוח הזמן, טבת מותח ביקורת על גיבורו על שלא הגן על עצמו כראוי מול ההאשמות שהוטחו בו על מחדליו כביכול בתקופת השואה, כפי שנהג בספרו קלב"ן על מהלכיו של בן-גוריון ב'פרשת לבון'. אולם מה נעשה והגיבור לא התאים עצמו לביוגרף הרשמי שלו, וגם לא לרוח הזמן של ימינו. הביוגרף הוא שאמור להחיות את רוח הזמן שהוא ולהסביר לקוראיו מדוע בחר בן-גוריון להניח לשואה ולזוועותיה כנושא מרכזי לדיון ציבורי ומדוע התרכזו בבניין וביצירה; יתר-על-כן, בן-גוריון היה בטוח כי כל דיון בנושא זה יהיה פוליטי-מפלגתי, ולכן מוטב להשאירו להיסטוריונים בבוא עתם.

'צומת פריצק'

לכאורה טבת היה יכול להסביר את ההבדלים בין לח"י, אצ"ל והתנועה הרוויזיוניסטית ובין תנועת העבודה שבן-גוריון היה בעת ההיא - לראשונה - למנהיג הראש שלה, באמצעות התייעוד שדלה מארכיון 'ההגנה'. הוא התרכז בפרטנות אינ-סופית במעשי ההלשנה, הריגול ההדדי והרציחות שאנשי לח"י ואצ"ל עסקו בהם. הבעיה כאן היא של עיתונאי המבקש להוכיח מהימנות של היסטוריון. אולם טבת שקע כל-כך בפרטים הללו, עד שניטשטש היער. מי היו ראשי התנועה הרוויזיוניסטית, מדוע שיתפו פעולה עם הבריטים, ומי היו אויביהם אנשי לח"י? מה היו גלגוליו של אצ"ל עד למינויו של מנחם בגין למפקדו, ומדוע התמנה? מתי וכיצד הגיע בגין למעמד זה ומה היתה מדיניותו כלפי הבריטים וכלפי הנהגת היישוב? מה היתה עמדתם של הבריטים באותה תקופה כלפי מהלכיו של בן-גוריון להקמת מדינה לאלתר, ועד כמה חיבלו בו אצ"ל ולח"י?

אילו הכיר טבת את הארכיונים הורים שנפתחו בסוגיה זו לבדה, היה לאל ידו להאיר את עינינו כראוי. שכן הבריטים עשו שימוש נרחב בפעולות האצ"ל והלח"י כדי לחבל במדיניות

הציונית בארצות־הברית, ובבריטניה גופא גרמו פעולות אלו נזק חמור לתוכניותיו של בן־גוריון באותה העת. יתר־על־כן, מן התיעוד החדש הזה, הכולל אלפי מכתבים שבני היישוב החליפו עם קרוביהם בחו"ל ואשר הצנזורה הבריטית־אמריקנית קראה במקום מושבה באי ברמודה, אנו למדים עד כמה הפנים היישוב את השואה, ועד כמה חש עצמו חסר אוניס, מפוצל ומפורד – שלא כדימיו כיום – בימים הנוראים ההם. מכאן שהנהגת היישוב היתה חייבת לפעול, בתנאים ההם, לזכות באימון הציבור וללכדו מחדש סביב גוף מחליט ומנהיגות מחליטה בעלת תוכן אנושי וחיובי. הוא הדבר שעשה בן־גוריון באותה עת – והיום מאשימים אותו ב'פלטסיניזצנטריות' בשיא ימי השואה.

מה היה אופיה של הנהגה זו עד לבחירות 1944 ומדוע היתה חובה לערוך בחירות באמצע המלחמה כדי שתוכל להחליט? אכן, או יצר בן־גוריון את המנגנון שנדרש לקבלתן של כל ההחלטות הגורליות, בתמיכה ציבורית מתאימה עד להקמת המדינה, ואף קבע את רוח התקופה, ככל שעלה הדבר בידו.

יכולתו להמשיך בעיצובה של 'רוח התקופה' בשלבים המאוחרים של מנהיגותו היא עניין העומד בפני עצמו, שטבת אינו מתמודד עמו כראוי בפרק על מנהיגותו. הדברים סבוכים, ושורשיהם מצויים בתקופה שטבת נגע בה בספר זה – דהיינו: האיחוד בין שמאל לימין נגד מפא"י וראשה, שמוצאו בבחירות 1944, כאשר סולקה סיעה ב' ממפא"י ונסללה הדרך להקמת מפ"ם בינואר 1948, והסוון, שהיה לחלק מן המיתוס של הימין הציוני, ונשען במידה רבה על פרשנות של השואה, של מסקנותיה כביכול, ועל התפתחות היחסים עם גרמניה. רק בעקיפין מתבררים אצל טבת האופי המיוחד של לח"י מזה ושל אצ"ל על־פי דרכו של בגין מזה. ואם נניח שהדברים נאמרו בכרכים האחרונים של הביוגרפיה, הרי בספר זה מדובר במאמץ מיוחד למלא 'חורים שחורים' ולאפיין את מנהיגותו של בן־גוריון בצומתי מפתח חשובים מאין כמותם.

הנבירה בארכיונים ישראלים שנפתחו לאחרונה, ללא תשתית קונצפטואלית הצומחת מהכרת הארכיונים של אומות העולם שנפתחו זה לא כבר גם הם, וללא הכרת ספרות המחקר של היסטוריונים בעולם ובארץ הנראים לטבת כמתחרים או כ'שמנדריקים' שאינו מכיר בהם, גרמה לשער זה שיעשה בלתי־קריא וחסר משמעות.

סוף דבר – ספר שנתיישן עוד לפני פרסומו.